
Obecná didaktika

oborové studium

(přednášky)

PaedDr. Nataša Mazáčová, Ph.D.

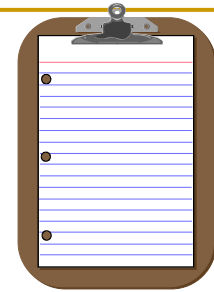
Katedra pedagogiky

Pedagogická fakulta UK Praha

E-mail: natasa.mazacova@pedf.cuni.cz

Tématický plán přednášek

oborové studium pedagogiky

1. Předmět obecné didaktiky, její vztah k ostatním disciplínám. Vztah obecné didaktiky k oborovým.
2. Vzdělání, jeho cíle a pojetí. Teorie formálního a teorie materiálního vzdělávání. Koncepce všeobecného a odborného vzdělávání.
3. Význam vzdělanosti a perspektivní trendy soudobých vzdělávacích koncepcí, celoživotní vzdělávání, terciální vzdělávání.
4. Jak se obsah vzdělání stává učivem? Překonávání poznatkového encyklopedizmu a poznatkové roztržitosti. Kurikulum a jeho reformy.
5. Učivo a jeho výběr, funkce cíle ve vyučovacím procesu. Uspořádání učiva v pedagogických dokumentech. Didaktická analýza učiva.
6. Učebnice v multimediálním systému didaktických prostředků. Didaktická analýza učebnic.
7. Osobnost učitele, didaktické dovednosti učitele, vzájemný vztah učitele a žáků ve vyučovacím procesu.
8. Možnosti a meze alternativních didaktických koncepcí a pedagogických inovací a jejich didaktické aspekty.
9. Soudobé tendence v pedagogických inovacích.
10. Rámcový vzdělávací program a současná škola.

Obecná didaktika – studijní literatura

- 📖 Skalková, J.: **Obecná didaktika**, Praha, ISV 1999.
- 📖 Skalková, J.: **Pedagogika a výzvy nové doby**. Brno, Paido 2004.
- 📖 Skalková, J.: **Za novou kvalitou vyučování**. Brno, Paido 1995.
- 📖 Maňák, J.: **Nárys didaktiky**. Brno, MU 1995
- 📖 Švec, V. a kol.: **Praktikum didaktických dovedností**. Brno, MU 1996
- 📖 Kalhous, Z., Obst, O. a kol.: **Školní didaktika**. Praha, Portál 2002.
- 📖 Rýdl, K.: **Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti**. Brno, Zeman 1994.
- 📖 Časopisy: **Pedagogika, Pedagogická orientace, Učitelské listy**

Témata individuálních referátů

1. Jak naučit žáky myslet?

- In: Pařízek,V,: Jak naučit žáky myslet. Praha, UK 2000, s8-40.

2. Soudobá hodnotová orientace mládeže.

- In: Sak,P.: Proměny české mládeže. Praha. Petrklíč 2000. s63-101.

3. Výchova a vzdělávání v kontextu globalizačních tendencí.

- In: Skalková,J.: Pedagogika a výzvy nové doby. Brno. Paido 2004. s83-93.
+ články od Kučerová,S. odkaz s93.

4. Diferenciace a socializace vyučování.

- In: Skalková,J.: Pedagogika a výzvy nové doby. Brno. Paido 2004. s125-136. + článek dle výběru odkaz s136.

5. Rámcové vzdělávací programy a co dále?

- In: Skalková,J.: Pedagogika a výzvy nové doby. Brno. Paido 2004. s146-154 + článek dle výběru odkaz s154.

Témata individuálních referátů (pokr.)

1. Problém osmiletých gymnázií.

- In: Skalková, J.: Pedagogika a výzvy nové doby. Brno. Paido 2004. s107-124 + článek dle výběru s122-124.

2. Maturita – dlouhodobý problém a aktuální výzva.

- In: Skalková, J.: Pedagogika a výzvy nové doby. Brno. Paido 2004. s94-106 + článek dle výběru odkaz s.105-106.

3. Učebnice v současné škole.

- In: Skalková, J.: Obecná didaktika. Praha. ISV 1999. s90-95 + článek Skalková, J.: Potřeba didaktického zamyšlení nad učebnicemi. Pedagogika, 1998 č. 1. s4-8.

4. J.A.Komenský: jak dovedně užívat knih, hlavního nástroje vzdělávání?

- In: Komenský, J., A.: Vybrané spisy sv.2. s147-157.

5. Nadané dítě v současné škole.

- Články v odborných časopisech od autorů: Vondráková, E., Hříbková, L. Pýchová, I. + Rámcový vzdělávací program pro ZŠ + Pajkrť, P. Vondráková, E.: Vzdělávání nadaných jedinců. Bílá kniha. Praha UIV. 2001. s56

Předmět didaktiky

Didaskein – učit, vyučovat, poučovat, jasně vykládat, dokazovat

Didaktika – umění vyučovat

- J.A.Komenský (1592-1670) – Didaktika velká (1657)
- G.A.Lindner (1828-1887) – Všeobecné vyučování (1878)
- O.Chlup (1875-1965) – Středoškolská didaktika (1935)
- V.Příhoda - Reformní hlediska v didaktice (1935-36)

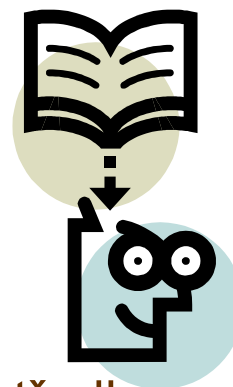

„Didaktiku vymezujeme jako teorii vzdělávání a vyučování. Zabývá se problematikou vzdělávacích obsahů, které se jakožto výsledky společensko-historické zkušenosti lidstva stávají v procesu vyučování individuálním majetkem žáků. Zabývá se zároveň procesem, který charakterizuje činnosti učitele a žáků a v němž si žáci tento obsah osvojují, tedy vyučováním a učením.“ *Skalková, J.: Obecná didaktika*

Struktura vyučovacího procesu

Ve struktuře celistvého procesu vyučování lze vyčlenit následující prvky, mezi nimiž se utvářejí vzájemné složité vztahy:

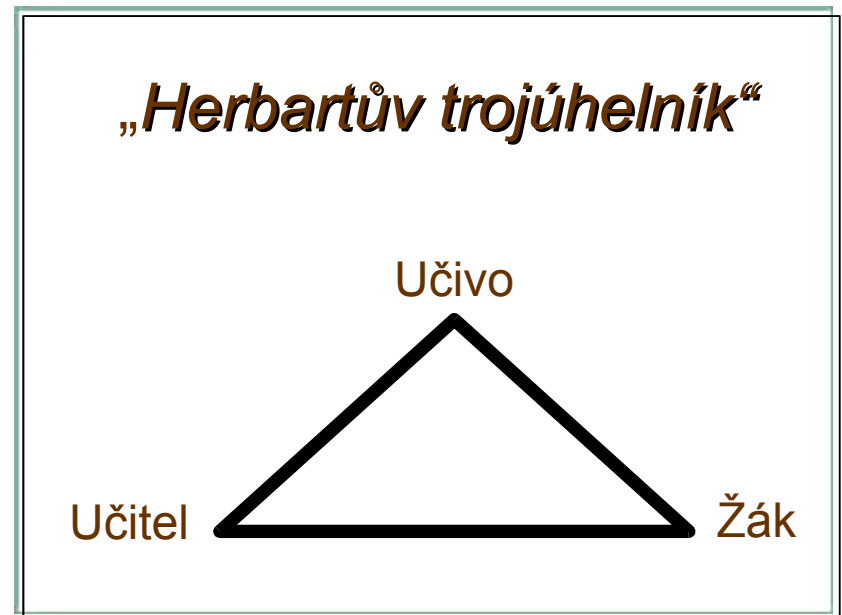
- a) Cíle procesu vyučování
- b) Obsah (učivo)
- c) Součinnost učitele a žáků
- d) Metody, organizační formy a didaktické prostředky vyučování
- e) Podmínky za nichž proces vyučování probíhá

Vyučovací proces

1. Teorie J.F.Herbarta (1776-1841) a jeho žáků (herbartovci)
2. Teorie J.Deweye (1859-1951) – pragmatická pedagogika
3. Konstruktivistické pojetí vyučování – vliv Piageta

Význam a vliv těchto teorií v soudobé praxi vyučování

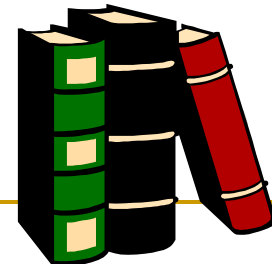
Vzdělání a jeho obsah

- Pojem vzdělání se vztahuje k osobnosti člověka
  - Vzdělání je v humanistickém pojetí chápáno jako
    - duchovní vyrovnávání se člověka se světem
    - dovednost znalým způsobem se podílet na společenském dialogu
    - stav, v němž lze převzít zodpovědnost
    - cesta k uvědomění si smyslu věcí, hodnot, jako pochopení podstaty věcí, souvislostí a svého místa ve světě.
  - Cílem vzdělání je pak celistvý rozvoj osobnosti člověka, chápaný jako nalézání vztahu člověka k sobě, ostatním lidem, společnosti, celku světa v intencích všelidských hodnot.

(Spilková, V.: Jakou školu potřebujeme?)

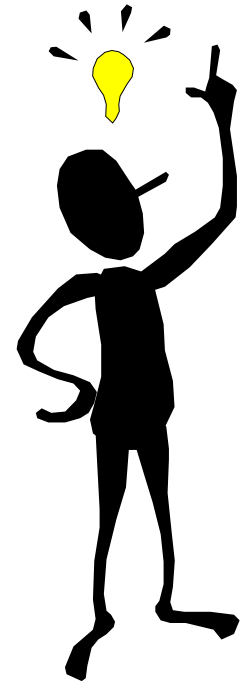
■ Obsah vzdělání

- Nejde pouze o množství informací

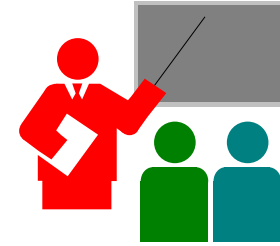

Vzdělání a jeho obsah - pokračování

- Zdroje vzdělávacích procesů
  - Např. oblast vědy, techniky filosofie, náboženství, umění, práce a praktická lidská zkušenost
- Jakými cestami se vzdělání získává?
  - Školy
  - Sebevzdělávání
  - Praktické činnosti
  - Moderní technické prostředky
- V historickém vývoji se mění
  - Cíle
  - Obsah
  - Funkce vzdělání
  - Jeho směřování k určitým skupinám populace

Vzdělávací koncepce

- Různé vzdělávací koncepce
  - Teorie vzdělání materiálního v. teorie vzdělání formálního
  - Teorie vzdělání všeobecného a teorie vzdělání odborného (Stále živá diskuse a nově se řeší i v současnosti)
  - Vzdělání základní - povinné (ZŠ 9 let a nižší gymnázia) – má charakter vzdělání všeobecného
  - Vzdělání na úrovni střední školy
    - Všeobecné (gymnázia)
    - Odborné (odborná učiliště, střední odborné školy)

- Soudobá mezinárodní terminologie
  - Primární vzdělání (1.-5. ročník ZŠ)
  - Nižší sekundární vzdělání (6.-9. ročník ZŠ + víceletá gym.)
  - Vyšší sekundární vzdělání (střední školy)

Nové soudobé trendy ve vývoji obsahu vzdělávání

- **Soudobý obsah vzdělávání se obohacuje o nové rozměry**
  - Výchova multikulturní, globální problémy, tolerance aj.
  - Jazykové vzdělávání
  - Počítačová gramotnost
  - Praktická témata denního života
- **Nové řešení vztahu všeobecného a odborného vzdělání**
  - posilování úlohy všeobecného vzdělání v odborném školství
  - zvyšování % populace navštěvující všeobecně vzdělávací školy
- **Role umění v obvyklém procesu vzdělávání**
  - Překonávání jednostranného racionalismu a technicismu
- **Zřetele k náležitému tělesnému rozvoji a motorice žáků**
- **Význam práce a pracovní výchovy jako součásti všeobecného vzdělávání**
- **Otevřenost vzdělávání**
- **Různé zdroje vzdělávání během života**
  - Masmédia, divadlo, knihovny, sebevzdělávání ...
  - Celoživotní vzdělávání => **učící se společnost**

Učivo a jeho výběr

- Jak se obsah vzdělávání stává učivem?
- Didaktická transformace
  - Uvažovat o cílech, k nimž daný obsah směřuje
  - Uvažovat o žácích (věkové zvláštnosti, role učiva v jejich životě)
  - Uvažovat o učiteli
- Kurikulum – vzdělávací projekt určující:
  - Záměry, cíle a úkoly vzdělání
  - Metody, postřehy a aktivity k dosažení cílů
  - Způsoby a nástroje zhodnocení úspěšnosti vzdělávání
- Soudobé problémy výběru učiva
  - Překonávání poznatkového encyklopedismu
  - Překonávání poznatkové roztříštěnosti a utváření syntézy poznání
  - Rozvíjející a výchovná funkce obsahu vzdělávání

Proč se v poslední třetině 20. století problém množství učiva a jeho roztříštěnosti vyhrotil?

=> Hledání řešení !

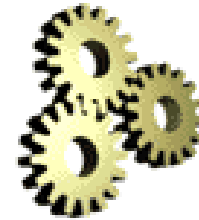
Překonávání poznatkového encyklopedismu

 Dlouhodobý problém celého 20. století až dodnes.

- Teorie základního učiva a mezipředmětových souvislostí (O.Chlup)
  - Učivo základní a rozšiřující
- Teorie exemplárního (fundamentálního) vyučování (W.Klafki)
- Teorie struktur (J.S.Bruner)
  - Nikoli izolované poznatky, ale důraz na pochopení základních vztahů

Překonávání poznatkové roztržitosti a utváření syntézy poznání

- Utváření mezipředmětových souvislostí (*O.Chlup*)
- Integrace předmětů (*vlastivěda*)
- Osvojování struktury poznatků (*J.S.Bruner*)
- Zařazování do učebního plánu předmětů, které mají syntetizující význam (*pravouka, logika, filosofie*)
- Projektové vyučování a zařazování interdisciplinárních projektů („*Náš les*“, „*Změny pohledů na svět v renesanci*“ apod.)
- Zařazování průřezových témat do vyučování („*Výchova zdravého životního stylu*“, *výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*“, „*mediální výchova*“)
  - Potřebná spolupráce učitelů
- Využívání (*realizace*) rozvíjející výchovné (*formativní*) funkce vyučování (*hidden curriculum*)

Učebnice v současné škole

- soudobé problémy tvorby a výběru učebnic

■ **Pojem učebnice**

- Představuje významnou etapu didaktické transformace kulturních obsahů do školního vzdělávání
- Je chápána jako
  - Kurikulární projekt
  - Zdroj obsahu vzdělávání pro žáky
  - Didaktický prostředek pro učitele

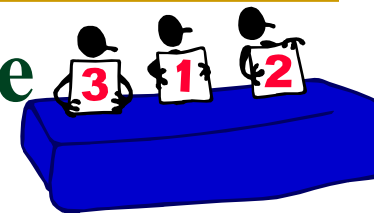

■ **Funkce učebnice**

- Poznávací a syntetizační
- Upevňovací a kontrolní
- Motivační a sebevzdělávací
- Koordinační
- Rozvíjející a výchovná
- Orientační

Kritéria hodnocení učebnic v kostce

- V první řadě je třeba si uvědomit didaktickou koncepci autora.
- Uvědomit si co je podstatné, fundamentální učivo a co je vedlejší doplňkové (v dobré učebnici by toto mělo být graficky vyjádřeno).
- Zhodnotit si, jak se pracuje s pojmy a vztahy mezi pojmy, jak je zajištěna souvislost mezi poznatky v rámci jednoho předmětu.
- Posoudit, jak jsou respektovány vývojové zvláštnosti žáků.
- Zhodnotit si, zda učebnice předjímá možné obtíže žáků.
- Zhodnotit, jak je zajištěna integrující funkce učebnice - jak se pracuje s integrujícími pojmy a vztahy, jak je tedy zajištěna jednotu celku znalostí.
- Posoudit, jak jsou rozvíjeny mezipředmětové vztahy.
- Posoudit, nakolik je učebnice založena na samostatném aktivním objevování žáků, nakolik učí samostatně a tvořivě myslet.
- Posoudit, nakolik je zajištěna hodnotová orientace učebnice.
- Zhodnotit, jak je v učebnici zajištěno sepětí teorie s praxí, se životem.
- Posoudit, jaké je její formální uspořádání (grafické zpracování, kvalita ilustrací, obrázků, grafů apod.) a celkové průmyslové provedení.
- Posoudit jazyk učebnice.
- Posoudit jaká je návaznost na další učebnice a materiály téhož předmětu (návaznost mezi ročníky)
- Posoudit zda existují další vhodné doplňkové materiály, která smysluplně dotvářejí učebnici (návaznost na pracovní sešity žáků, audiovizuální pomůcky, metodické příručky apod.)

Uspořádání učiva v pedagogických dokumentech

1. Učební plány

- Uspořádání učiva :
  - Předmětové
  - Projektové
  - Modulové
- Nové přístupy k učebnímu plánu

2. Učební osnovy

- Uspořádání učiva:
  - Lineární
  - Cyklické
  - Spirálové

3. Rámcové vzdělávací programy (PV, VZ, GV, SOV)

- viz dále

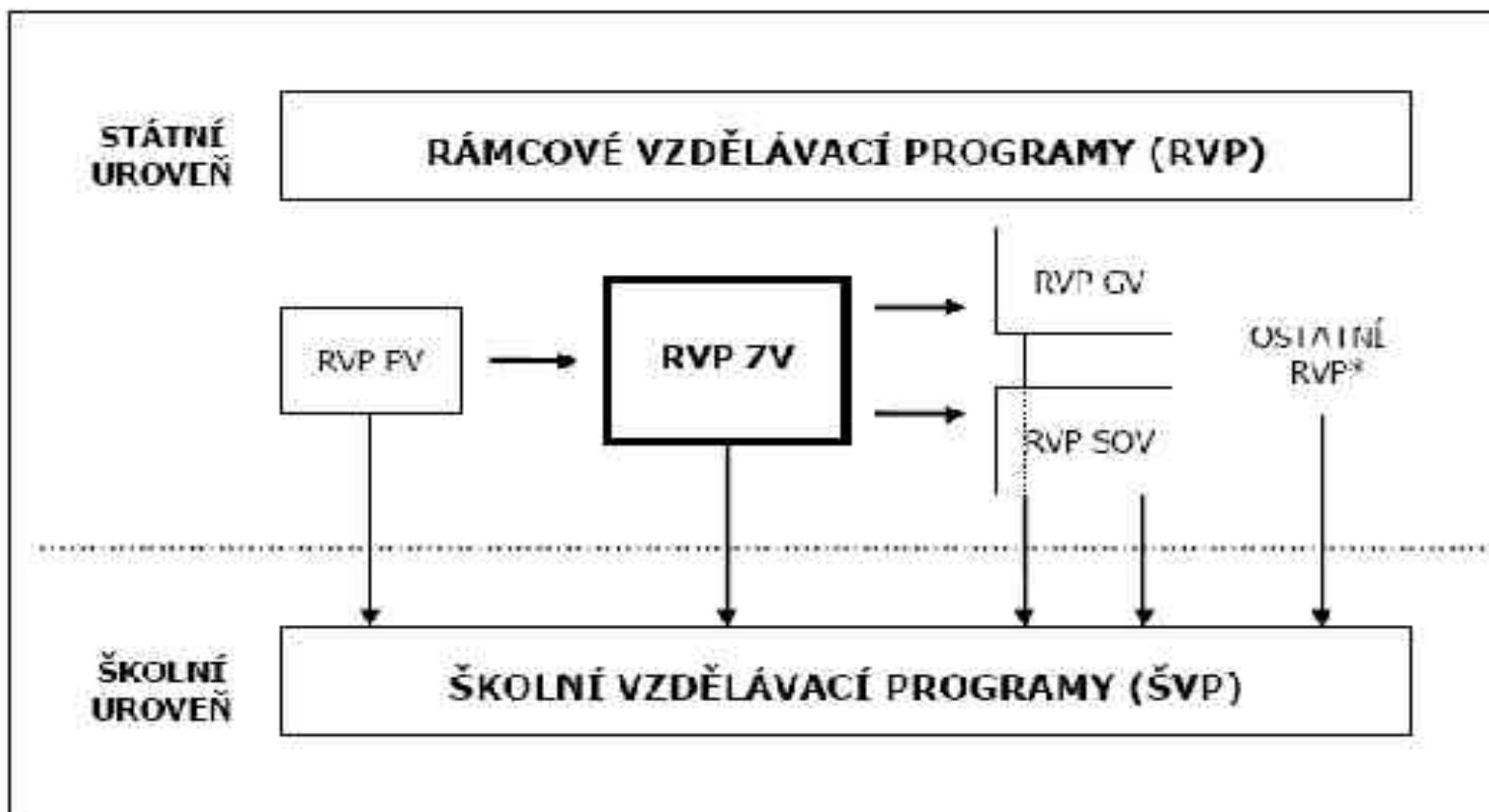
Učební osnovy

- Při tvorbě osnov a práci učitele s osnovami je důležité:
  - Znalost cíle předmětu v celku učebního plánu
  - Co představuje jádro vědění a co je vedlejší (základní učivo, rozšiřující učivo)
  - Jak je řešeno rozvíjení učiva od ročníku k ročníku z hlediska jeho množství i rostoucí náročnosti
- Zamýšlení se nad osnovami z hlediska psychologického (nad vývojovou úrovní poznávání žáků):
  - Epizodická (globální) rovina osnování (živá zkušenost žáků, obrázky činnosti) není předmětný systém
  - Systematická rovina: osnování učiva v předmětech

Pokus o nové osnování: Rámcové vzdělávací programy

System kurikulárních dokumentů

Info: <http://www.vuppraha.cz/index.php?op=sections&sid=1>

Výchozí principy

Rámcové vzdělávací programy vycházejí z obecných principů, kterými jsou:

- **Nová strategie vzdělávání**, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě.
- **Celoživotní učení.**
- **Základní vzdělávací úroveň** stanovená pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání.
- **Pedagogická autonomie škol a profesní odpovědnost učitelů** za výsledky vzdělávání.

Specifické principy RVZ pro ZV

- Navazuje svým pojetím na RVP PV a je východiskem pro vytváření rámcových vzdělávacích programů pro střední vzdělávání.
- Vymezuje vše, co je společné a nezbytné pro vzdělávání žáků v každé škole, která realizuje povinné základní vzdělávání, včetně víceletých středních škol.
- Specifikuje úroveň klíčových kompetencí, jichž by měli žáci v základním vzdělávání dosáhnout.
- Vymezuje závazný vzdělávací obsah (očekávané výstupy a učivo) na úrovni, kterou si mají osvojit žáci v základním vzdělávání.
- Podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně možnosti jeho vhodného propojování, a předpokládá volbu různých vzdělávacích postupů, odlišných metod a forem výuky ve shodě s individuálními potřebami žáků.
- Umožňuje modifikaci vzdělávacího obsahu pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Je závazný pro všechny střední školy při stanovování požadavků přijímacího řízení pro vstup do středního vzdělávání.

Charakteristika oboru vzdělání - základní vzdělávání

- **Povinnost školní docházky**
  - Základní vzdělávání formou povinné školní docházky žák plní:
    - v základní škole (v základní škole při školském zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo pro preventivní výchovnou péči)
    - ve střední škole (s víceletým vzdělávacím cyklem)
    - v zahraničí nebo v zahraniční škole na území ČR
  - Mimo pravidelnou účast ve vyučování ve škole je možné plnit povinné vzdělávání:
    - v individuálním vzdělávání
- **Organizace základního vzdělávání**
  - 9 ročníků (1.stupeň – 1-5; 2.stupeň 6-9)
- **Hodnocení výsledků vzdělávání**
  - Klasifikačním stupněm, slovním hodnocením, kombinací obou

Pojetí a cíle základního vzdělávání

Pomoci získávat a postupně zdokonalovat klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání.

- umožnit žákům osvojit si strategii učení a motivovat je pro celoživotní učení
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů
- vést žáky k všestranné a účinné komunikaci
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých
- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací, vnímavost a citlivé vztahy k lidem, svému prostředí i k přírodě
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit své fyzické, duševní a sociální zdraví
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi
- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet své schopnosti i reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci

Klíčové kompetence

Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti.

- Kompetence k učení
- Kompetence k řešení problémů
- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence občanské
- Kompetence pracovní

Vzdělávací oblasti

- **Jazyk a jazyková komunikace** (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk*)
- **Matematika a její aplikace** (*Matematika a její aplikace - vzdělávací oblast je současně oborem vzdělávací oblasti*)
- **Informační a komunikační technologie** (*Informační a komunikační technologie - vzdělávací oblast je současně oborem vzdělávací oblasti*)
- **Člověk a jeho svět** (*Člověk a jeho svět - vzdělávací oblast je současně oborem vzdělávací oblasti*)
- **Člověk a společnost** (*Dějepis, Výchova k občanství*)
- **Člověk a příroda** (*Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis*)
- **Umění a kultura** (*Hudební výchova, Výtvarná výchova a doplňující obor Dramatická výchova*)
- **Člověk a zdraví** (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova a doplňující obor Zdravotní tělesná výchova*)
- **Člověk a svět práce** (*Člověk a svět práce - vzdělávací oblast je současně oborem vzdělávací oblasti*)

Průřezová témata

Průřezová témata reprezentují v RVP ZV aktuální okruhy problém současného i budoucího světa a stávají se důležitou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.

- **Osobnostní a sociální výchova**
- **Výchova demokratického občana**
- **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech**
- **Multikulturní výchova**
- **Environmentální výchova**
- **Mediální výchova**

Vzdělávání žáků mimořádně nadaných

■ **Nadání**

- soubor schopností, které umožňují jedinci dosahování výkonů nad rámec běžného průměru populace. (3-10% žáků)
- Mimořádně nadaný žák může disponovat jedním, ale i několika druhy nadání

■ **Možné úpravy způsobů výuky mimořádně nadaných žáků**

- individuální vzdělávací plány
- doplnění, rozšíření a prohloubení vzdělávacího obsahu
- zadávání specifických úkol
- zapojení do samostatných a rozsáhlejších prací a projekt
- vnitřní diferenciacce žáků v některých předmětech
- účast ve výuce některých předmětů se staršími žáky
- vytváření speciálních tříd
- vynechání ročníku

Specifika mimořádně nadaných žáků

- žák svými znalostmi přesahuje stanovené požadavky
- problematický přístup k pravidlům školní práce
- tendence k vytváření vlastních pravidel
- sklon k perfekcionismu a s tím související způsob komunikace s učiteli, který může být i kontroverzní
- vlastní pracovní tempo
- vytváření vlastních postup řešení úloh, které umožňují kreativitu
- malá ochota ke spolupráci v kolektivu
- rychlá orientace v učebních postupech
- záliba v řešení problémových úloh zvláště ve spojitosti s vysokými schopnostmi oboru; přeceňování svých schopností u žáků s pohybovým nadáním
- kvalitní koncentrace, dobrá paměť, hledání a nacházení kreativních postupů
- vhled do vlastního metaučení
- zvýšená motivace k rozšiřování základního učiva do hloubky, především ve vyučovacích předmětech, které reprezentují nadání dítěte
- potřeba projevení a uplatnění znalostí a dovedností ve školním prostředí

Učitelská profese

- **Pedeutologie** – teorie učitelské profese
- Co studovat k tématu učitelské profese

- Pařízek, V.: Učitel a jeho profese. 1988
- Průcha, J.: Učitel: charakteristiky profese edukátora. V knize Moderní pedagogika. 1997
- Švec, V.: Pedagogická příprava budoucích učitelů: problémy a inspirace. 1999
- Blížkovský, Kučerová, Kurelová: Středoevropský učitel. 2000.
- Havlík, R.: Učitelské povolání z pohledu sociálních věd. 1998
- Šimoník, O.: Začínající učitel. 1994
- Kiriadou, Ch.: Klíčové dovednosti učitele. 1996
- Mazáčová, N.: Pedagogické dovednosti studenta učitelství a možnosti jejich rozvíjení. (Disertační práce) 2002
- Hrabal, V.: Jaký jsem učitel? 1988

Základní kompetence učitele

„Nejvýznamnějším uměním učitele je probouzet v žácích radost tvořit a poznávat.“

(Albert Einstein)

■ **Kompetence odborně předmětové**

- ☞ spočívající ve zvládnutí vědeckých, či uměleckých základů aprobačních předmětů.

■ **Kompetence psychologické**

- ☞ spočívající ve způsobilosti učitele přistupovat k žákům z hlediska jejich věkových a individuálních zvláštností, možností i bariér jejich vývoje, vytváření postojů k hodnotám.

■ **Kompetence pedagogicko psychologicko didaktické**

- ☞ spočívající ve způsobilosti učitele pracovat s učivem tak, aby se přetvářelo v žákovu informovanost a schopnost myslet v dané oblasti, vytvářet si názory, diskutovat, řešit úkoly a samostatně se orientovat.

Základní kompetence učitele (pokračování)

■ **Kompetence komunikativní**

- ☞ tedy dovednost vytvářet mezi žáky a učiteli a mezi žáky navzájem atmosféru dobrého soužití, kooperace při řešení úkolů, tolerance, občanské vzájemnosti, pochopení pro druhého, či smyslu pro spravedlnost.

■ **Kompetence pedagogicko manažerské**

- ☞ spočívající v uvádění žáků či studentů do širších souvislostí reálného života školy, ale i širšího prostředí obce, města apod.

■ **Kompetence poradenské a konzultační**

- ☞ zejména ve vztahu k samotným žákům a jejich rodičům, se zřetelem k řešení náročnějších výchovných problémů, problému např. jak se učit, jak překonávat problémy při výuce, jak připravovat žáky na budoucí život apod.

Model didaktických dovedností učitele

■ Projektové pedagogické dovednosti

- Jedná se o skupinu dovedností, které se týkají přípravy učitele na vlastní výuku, jeho schopnosti promyslet nejvhodnější metodický postup a předem analyzovat zamýšlené didaktické situace ve výuce.

■ Realizační pedagogické dovednosti

- Jedná se o poměrně obsáhlou skupinu dovedností, které se týkají vlastní práce učitele s žáky či studenty ve vyučovací hodině, jeho schopnosti realizovat naplánované didakticky připravené aktivity a situace s žáky.
  - Skupina dovedností zaměřená na práci s učivem, obsahem vědění a procesy osvojování vědění
  - Skupina dovedností zaměřená na práci s žákem, skupinou žáků – třídou
  - Skupina dovedností zaměřená na časoprostorové a jiné podmínky vyučování
  - Skupina dovedností zaměřená na osobnost učitele

Vzájemné vztahy učitele a žáků ve vyučování

■ Vyučování orientované k učiteli

(Herbart)

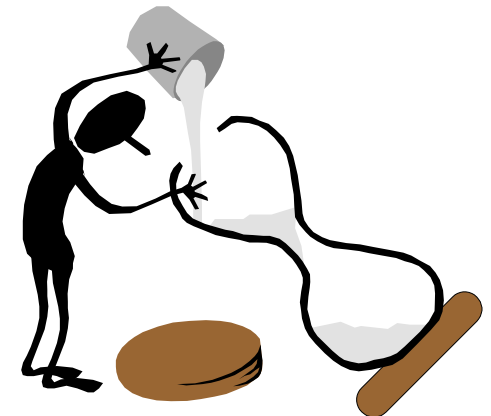
- ❑ Důraz kladen na učitele a na látku
- ❑ Žák je chápán jako činitel receptivní, přijímající, spíše pasivní. Osvojuje si předkládané učivo
- ❑ Upevnilo se v běžné školní praxi

■ Vyučování orientované na žáka

(Dewey)

- ❑ Důraz na aktivitě žáků, jejich samostatnosti.
- ❑ Rozvíjení iniciativy, tvořivosti, dovednosti řešit problémy
- ❑ Vlastní praktické dovednosti žáků, experimentování.
- ❑ Současné snahy o inovační a alternativní přístupy

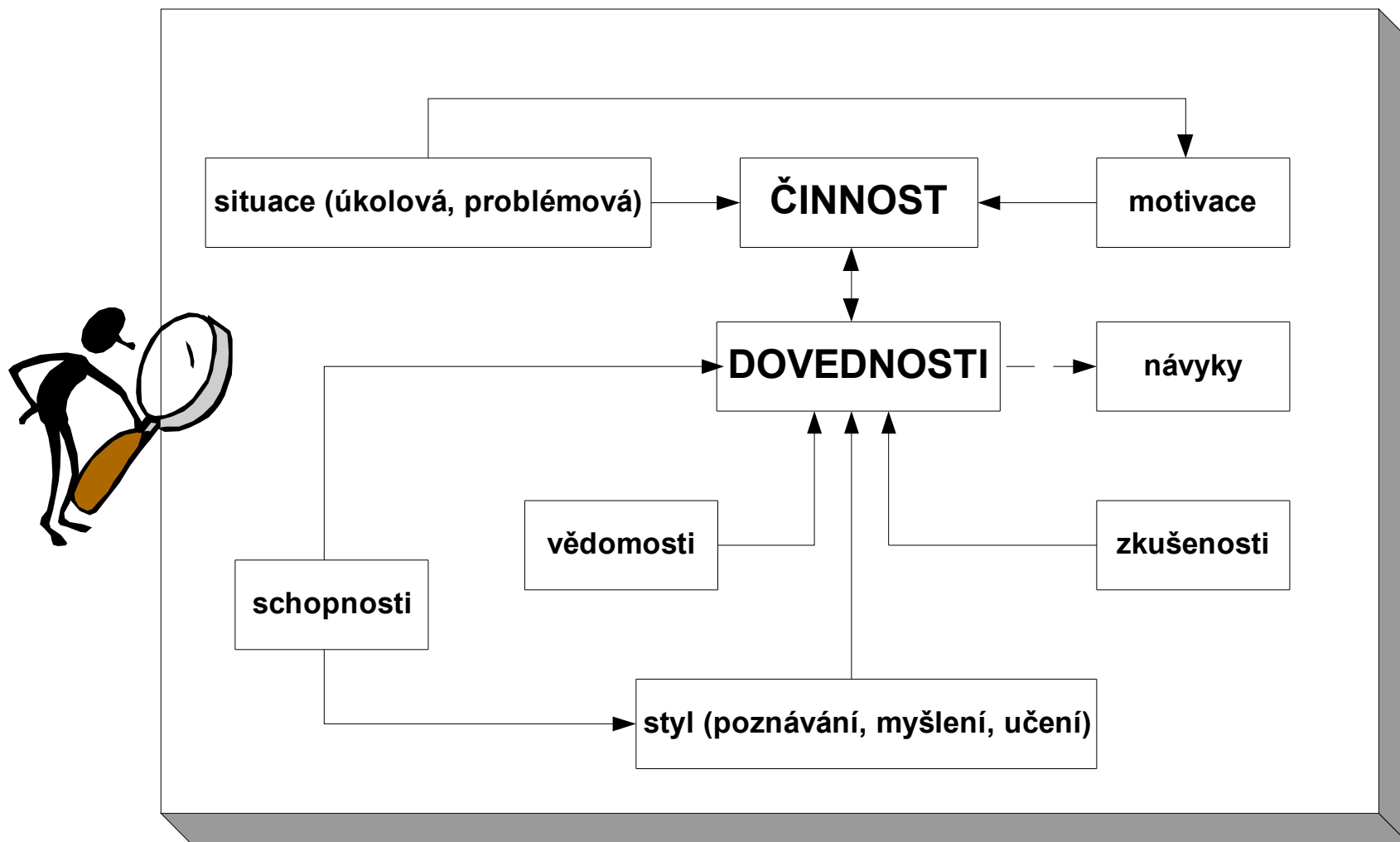
Pojem dovednost

Shrneme-li výsledky srovnání různých pojetí pojmu dovednost, můžeme konstatovat, že dovednost je chápána jako:

- ❑ Učením získaná způsobilost k činnosti
- ❑ Osvojená činnost, způsob činnosti, úspěšné provádění činnosti
- ❑ Vnitřní plán, schéma, nebo model činnosti
- ❑ Složitější kognitivní struktura

Činnostní model dovedností

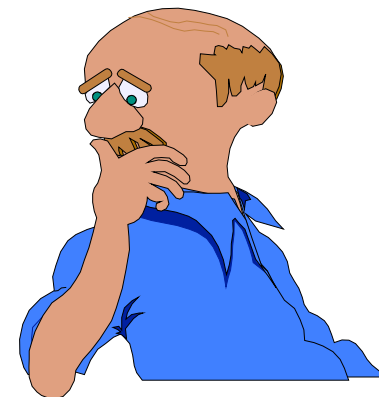
Alternativní školy a pedagogické inovace v současné škole

? Proč je v posledních desetiletích u nás i ve světě škola předmětem kritiky?

! Protože je řada výhrad ke škole jako instituci i k vnitřnímu životu škol.

- ✓ Encyklopedismus, formalismus.
- ✓ Jednostranná racionalizace vyučování
- ✓ Deformace vztahu učitel <-> žák
- ✓ Fenomén odcizení: Ve škole se necítí dobře ani žáci, ani učitel

? Řešení ? Zakládání alternativních škol a realizace pedagogických inovací

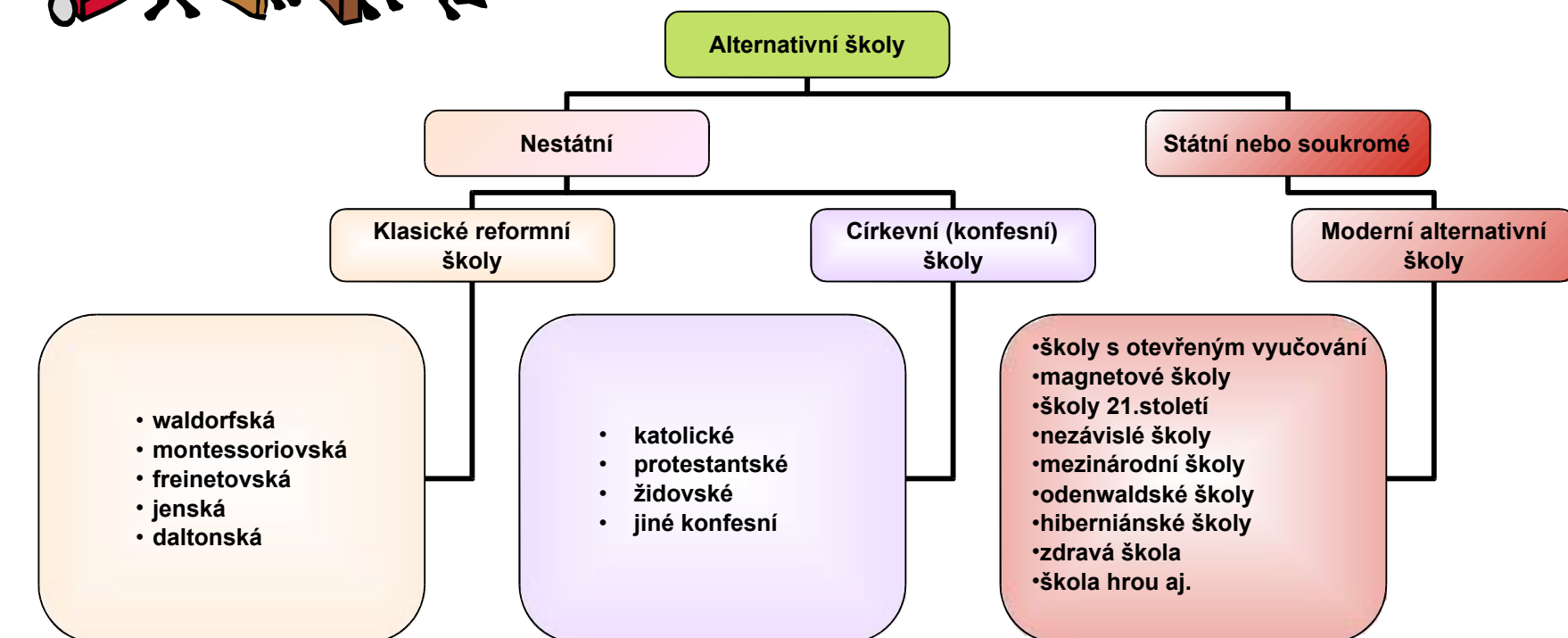
■ Doporučená literatura:

- Singule,F.: **Současné pedagogické směry a jejich psychologické souvislosti.** Praha, SPN 1992.
- Skalková,J.: **Za novou kvalitou vyučování.** Brno, PAIDO 1995.
- Štech,S.: **Škola stále nová,** Praha, UK 1992
- Průcha,J.: **Alternativní školy.** Praha, Portál 1996.
- Rýdl,K.: **Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti.** Brno, Marek Zeman 1994.
- Kol.autorů: **Učím s radostí.** Praha, Agentura Strom 2003.

Základní charakteristické rysy alternativních škol

- Škola je zaměřena pedocentricky.
- Škola je aktivní.
- Škola usiluje o komplexní výchovu dítěte
- Škola je chápána jako životní společenství
- Je kladen důraz na učení „z života pro život“

Pedagogické inovace

- Navazují často na děje reformního hnutí
- Praktické zavádění nových prvků do vyučování
- Cílem je zkvalitnění běžné výuky
- Nejčastější pedagogické inovace:
  - Otevřené vyučování
  - Bielefeldské školní projekty
  - Freinetova pedagogika
  - Skupinové a kooperativní vyučování
  - Integrativní a celostní pedagogika

Současný učitel by měl přemýšlet o vlastních inovacích v běžné výuce:

Jak využívat ve své každodenní práci nových poznatků a jak tedy smysluplně měnit pedagogickou praxi.

Otevřené vyučování

- „Open classroom“ – využívá poznatky z vývojové psychologie
  - Od 60.-70. let v USA a Anglii
- **Otevřené vyučování** – zásadní změna pedagogického postoje k dětem
  - Otevřenost vyučování vůči žákům
  - Otevřenost vyučování navenek

Učení chápe jako aktivní konstruktivní proces -> žák je aktivní.
Akcentuje význam vlastních zkušeností žáka

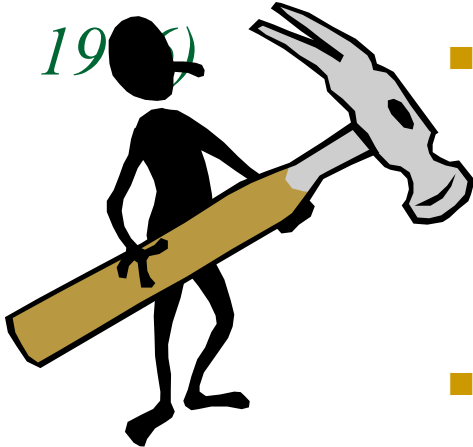
- **Cíle:**
  - Rozvoj celistvé osobnosti žáka
  - Aktivní a samostatní získávání zkušeností
  - Tvořivé učení
  - Rozvoj schopnosti komunikace a kooperace
- **Charakteristické znaky:**
  - Změna tradičního prostředí a atmosféry
  - Společná činnost (práce) v kruhu
  - Svobodně volená práce
  - Týdenní plánování
  - Řešení projektů
  - Učební plány – přehled toho, co je závazné a co jsou nabídky pro vlastní volbu

Freinetova pedagogika

Célestin Freinet (1896-

1905)

- **Kritizuje:**
  - Odcizení školy od života
  - Verbální osvojování konkrétních poznatků
  - Nedostatek praktických činností ve vyučování
  - Odtržení duševní práce od tělesné
- **Vysoce hodnotí význam práce v životě člověka**

Základní principy:

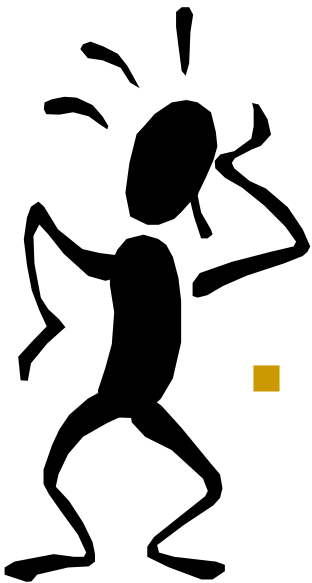
2. Škola je těsně spjatá se svým prostředím (vesnice, městská část)
3. Práce je středem veškeré činnosti
4. Svobodné volné vyjadřování (slovem, výtvarně, hudbou...)
5. Individuální a společenská zodpovědnost – pracovní kooperace
6. Třídní samospráva
7. Neodmítá význam role učitele
8. Zvláštní specifické techniky a pracovní materiály (volné texty, školní tiskárny, školní korespondence, třídní noviny, pracovní ateliéry)

Freinetova pedagogika - principy

1. Žák má právo na vlastní individualitu a vlastní proces učení.
2. To, že žáci jsou rozliční je obohacením pedagogické činnosti.
3. Žák má právo se učit vlastním tempem.
4. Učení má být radostné a vést k prožitku úspěchu.
5. Selekcce na základě konkurence a neúspěchu má být odstraněna
6. Cílem procesu učení je vlastní experimentování, nikoli přejímání hotových výsledků.
7. Myšlení žáků nemá určovat školní knižní moudrost, ale vlastní kritické zkoumání skutečnosti.
8. Žák je iniciátorem a organizátorem vlastního procesu učení.
9. Učení má být společně organizovánotak, aby za ně žáci cítili odpovědnost.
10. Své konflikty žáci řeší v radě třídy a uplatňuje se samospráva.

Problémové vyučování

Poznávání řešením problémů

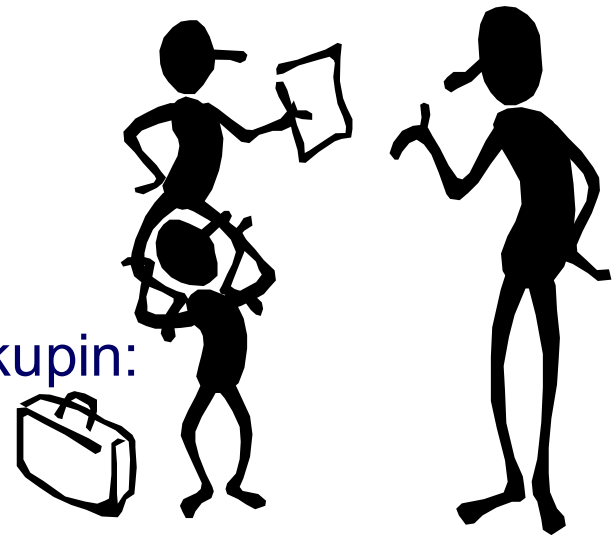
- Rozlišování problémových úloh:
  - Z hlediska složitosti a obtížnosti (náročnosti)
  - Z hlediska postupů při řešení:
    - Algoritmické postupy
    - Heuristické postupy
    - Intuice jako metoda řešení problémů
- Začleňování problémových situací do výuky
  - Formulace problémové situace
  - Jedna nebo více obtíží
  - Žák doplňuje chybějící informace
  - Návrh řešení

Skupinové a kooperativní vyučování

■ Využívá sociálních vztahů ve vyučování

■ Charakteristické rysy:

- Formulace problému
- Sestavení a výběr členů skupiny
- Nové uspořádání prostoru
- Učitel sleduje a usměřuje práci skupin:
  - Formulace problému
  - Proces vlastního řešení
  - Výsledky skupinové práce jsou předmětem spolupráce celé třídy

■ Kooperativní vyučování

- Akcentuje princip spolupráce a vzájemné pomoci oproti jednostranně kompetitivnímu pojetí

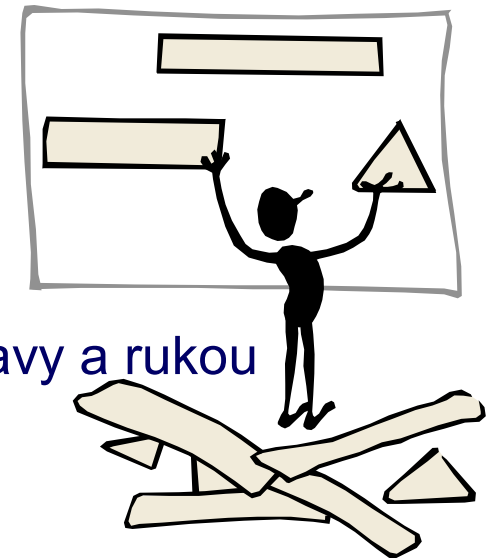
Projektové vyučování

přelom 19. a 20. století (Dewey, Kilpatrick)

Literatura:

Kašová, J.: Škola trochu jinak – projektové vyučování v teorii i praxi.

- **Cíl – překonat nedostatky běžné tradiční školy:**
  - Izolovanost a roztríštěnost vědění
  - Odtrženost od životní praxe → nízká motivace žáků → odcizení zájmu žáků
  - Pamětní jednostranné kognitivní učení
- **Charakteristické rysy**
  - Orientace na zkušenost žáka
  - Aktivní vztah dítěte ke třídě, k světu
  - Nelze odtrhnout poznání a činnost, práci hlavy a rukou
  - Činnost individuální i sociální
  - Ztotožnění se s činností
  - Emocionální prožitek
  - Vedení k zodpovědnosti žáků k dokončení úkolů, sebehodnocení

Projektové vyučování (pokračování)

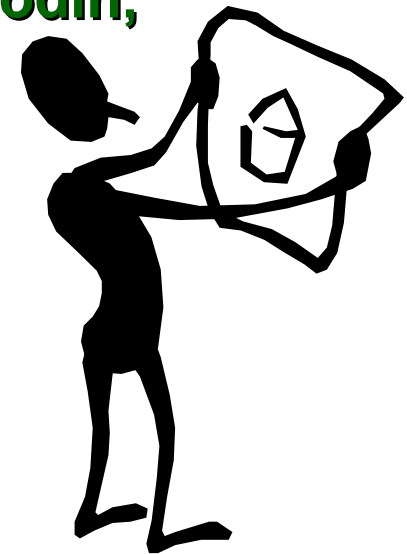
□ Postup:

1. Volba situace, která je pro žáky skutečný problém
2. Diskuse plánu řešení zvoleného projektu
3. Vlastní činnosti při řešení projektu
4. Závěr projektu -> zveřejnění výsledků práce a zhodnocení

**Projekty mohou mít rozsah několik hodin,
ale i dnů či týdnů**

□ Význam:

- Překonávají se hranice jednotlivých předmětů
- Komplexní pohled na skutečný svět
- Integrace poznatků z více oborů
- Rozvoj iniciativy, samostatnosti a tvořivosti

Vybrané typy alternativních škol

Waldorfská

- Rudolf Steiner (1861-1925)
- Soustava filosoficko-pedagogických názorů – antroposofie
- 12 let, předchází mateřská škola, navazuje 13. ročník
- Výchova v epochách
- Metodiky vyučování:
  - Pozorování, prožívání, experiment
  - Vzpomínání, popisování, nakreslení, verbalizace
  - Zpracování, analýza, abstrahování, generalizování, tvoření teorií
- Slovní hodnocení – jaký žák je, jaký by mohl být a co pro to má udělat
- Specifické požadavky na osobnost učitele

Montessoriovská

- Marie Montessori (1870-1952)
- Základní fenomény:
  - Neklást úkoly z vnějšku ale respektovat volbu jednání
  - Dítě přestává s činností až když je nasycena jedna potřeba a hlásí se nová
- Vnitřní potřeby, vnější předměty, respektování svobody vývoje
- Princip věkové heterogenity – spojování věkově různorodých skupin (optimální 3 ročníky)
- Svobodná volba zaměstnání, jednota fyzické a duševní aktivity
- Úloha pedagoga vzhledem k dítěti: „Pomoz mi, abych to mohl udělat sám“

Aktuální problémy vnitřní přeměny naší školy

Skalková, J.: **Pedagogika a výzvy nové doby**. Brno, Paido 2004.

- Nové trendy v koncepci vzdělávacích obsahů
- Maturita – trvalý předmět diskusí
- Problém osmiletých gymnázií
- Diferenciace a socializace vyučování
- Využívání médií jako didaktických prostředků v procesu školního vzdělávání
- Rámcový vzdělávací program pro základní školu
- Výchova a vzdělávání v kontextu soudobých globalizačních tendencí

